

Skolen og livet, med bilder fra C. L. Schleichs biografi

La oss begynne med en konkret situasjon i et bestemt menneskeliv. Det var i april 1892. Der skulle holdes en stor kirurgkongress i Berlin. 800 fagspesialister var kommet.

Den 32 år gamle kirurg dr. Carl Ludwig Schleich hadde i tiden like før kongressen gjort den viktige oppdagelse at lokalbedovelse var mulig å gjennomføre uten skadelige følger. Han hadde allerede i sin klinikk utført serier av operasjoner med vellykket lokalbedovelse. Inntil da hadde man i alle disse tilfelle brukt fullstendig narkose. Det var uten tvil en epokegjørende oppdagelse og oppfinnelse. Han hadde ennå ikke offentliggjort noe om lokalbedovelsen. Men flere innenlandske og utenlandske leger hadde vært til stede ved operasjonene og selv sett at lokalbedovelsen virket uten skadelige følger.

Nu var det store øyeblikk i hans liv kommet. Offentliggjørelsen skulle finne sted på selve kirurgkongressen for den store forsamling av 800 fagspesialister.

Med nyborstet og nypresset dress (han hadde giftet seg kort tid i forveien) ilte han avsted med et utførlig manuskript om oppfinnelsen og praktiseringen av lokalbedovelsen.

Da han fra talerstolen hadde beskrevet såvel teori som praksis, endte han med å si at det fra nu av altså var utillatelig å benytte den risikable narkose i alle de tilfelle hvor det var mulig å bruke lokalbedovelse.

Han ventet seg i dette øyeblikk stormende applaus. Det var jo virkelig noe viktig og brukbart han hadde kommet med. Der kom også en storm mot ham - en storm av forbitrelse, fyrop, skjellsord. Dirigenten måtte ringe med klokken. Da stormen endelig hadde lagt seg og det var stille i salen, sa presidenten, dr. Bardeleben: "Mine herrer kolleger, dette er et usedvanlig, tilfelle, og det er da berettiget å avvike fra den vanlige regel ikke å kritisere. Jeg spur derfor forsamlingen: Vil de som tror at dette er sant som dr. Carl Ludwig Schleich har sagt, rekke opp hånden". Man skulle altså uten å undersøke saken foreta en avstemning om det var sant eller om han hadde loyet. Ingen av de 800 fagspesialister rakk opp hånden. Dr. C. L. Schleich trer frem og roper: "Jeg ber om ordet". "Nei! ! ! !" tordnet president dr. Bardeleben. Dr. Schleich tok da sitt manuskript og forlot salen.

Det han var mest fortvilet over i øyeblikket, var at hans gamle far hadde vært til stede og slik vært vidne til denne scene. Men faren iler ut etter ham, og utenfor doren utbryter han: "Du Carl, de der inne er jo noen store idioter alle sammen. Du kommer til å få rett allikevel". Dermed setter far og sønn i en homerisk latter og skyn-der seg bort til nærmeste restaurant for å få seg en feststund.

Neste dag stod der i avisene at dr. Schleich hadde forlatt salen ydmyket og fornærmet. Oppfinnelsen av lokalbedovelsen ble nu tiet ihjel. Alle stillinger var med ett slag lukket for dr. Schleich. I ti år ble han boikottet. Men han lot seg ikke kue. Han fortsatte ufortrodent å kjempe saken igjennom. Omsider ble lokalbedovelsen etter hans metode stilltiende opptatt i den vanlige kirurgi. En offisiell rehabilitering fikk han aldri.

Nu heter det i den norske lov om folkeskolen av IO. april 1959, 1: "Skolen har til oppgave saman med heimen å arbeida for at elevane skal bli gode samfunnsmenneske."

Det kan da være et nyttig spørsmål å stille: "Hvem er mest samfunnsmenneske, de 800 fagspesialistene eller den ene som mot den kompakte majoritets hånlike avvising og tiårige boikott klarer å kjempe saken frem?"

Noe av det som aller mest forbauset og rystet dr. Schleich på kirurgkongressen, var at en hel rekke av de tilstedeværende fagspesialister for kongressen hadde vært til stede ved hans operasjoner og selv hadde sett at lokalbedovelsen virket og at den ikke hadde skadelige følger. Hvorfor rakk ikke disse hånden opp? De visste jo at det var sant.

Men var da ikke disse "gode samfunnsmenneske"?

Hva menes der i det hele tatt med "gode samfunnsmenneske"?

Er det de som følger det som er vedtatt av flertallet?

Er det de som opprettholder det samfunn som er der fra før, uansett hvorledes dette samfunn er?

Eller er det de som på tross av flertallets kompakte motstand arbeider for et bedre samfunn, fremtidens samfunn?

Straks man konfronterer skolelovens runde, alminnelige og abstrakte ord med en virkelig konkret livssituasjon, oppdager man at det er dette konkrete menneskeliv det kommer an på og at man ikke kommer noen

vei med de runde, alminnelige og abstrakte vendinger som alle og enhver synes å måtte være enige i, selv om det skulle vise seg ved nærmere eftertanke at man ikke riktig vet hva det er man er enig i.

Men tilbake til dr. Schleich. Hvorledes var det han fant denne oppdagelsen? Var det et slumpetreff? Var det en utledning av en velfundert teori?

Dr. Schleich hadde gått gjennom det vanlige medisinske studium og spesielt studert nervesystemet grundig. Nu hadde han en venn, Stanislaus Prszybyszewski, som både studerte medisin, diktet og spilte Chopin. Dr. Schleich var selv meget musikalsk, komponerte, sang (praktfull tenor) og spilte cello. Han brukte en gang uvilkårlig følgende uttrykk: "Jeg var nu blitt like fortrolig med mitt mikroskop som med min cello." Denne polske vennen hadde noen usedvanlig praktfullt utforte detaljbilleder av nervene. Det var rett og slett skjont å se på billedene. Dr. Schleich sitter en dag helt fordypet i betraktningen av disse skjonne billeder av nervesystemet. Da farer han plutselig opp og roper at nervesystemet er et musikkinstrument og at man kan bruke sordin på det eller fullstendig demper. Han farer av sted til klinikken for å eksperimentere.

Begynte han altså nu med systematisk dyreplageri med innsproytinger av alle slags væsker i kaniner, mus eller marssvin? I lopot av den neste halve time har han utført en serie av innsproytinger på seg selv. Og nu gir han seg ikke. Etter kort tid har han funnet et effektivt lokalbedovelsesmiddel. Forst nu prøver han det på sine pasienter, slik at ingen av disse ble benyttet som provekaniner. Hans bruk av lokalbedovelse på pasientene var effektiv allerede fra første operasjon.

Uten det forutgående medisinske fagstudium ville Schleich ikke ha funnet dette. Heller ikke uten systematisk gjennomført eksperimentering. Men på det avgjørende punkt ved oppdagelsen, hvor han plutselig ser nye muligheter som ikke står i noen lærebok, bruker han fantasien, - en suverent sterk, billedformende fantasi: "Nervesystemet er et strengeinstrument, og man kan bruke en demper, som igjen kan tas av uten at strengen skades." og ut fra dette bilde hvor han ser nye muligheter, kommer han til den praktiske gjennomføring av oppfinnelsen.

Her ser vi to motsatt rettede krefter i forening, begge like uunnværlige: den billedformende, nyskapende fantasi og den systematiske, strengt metodisk utholdende, praktiske vilje.

Disse to evner ser vi hos C. L. Schleich vokse og utfolde seg i lopot av hele livet.

Når vi betrakter hvorledes dette skjer, kan vi få øye på en annen viktig sammenheng i enhver biografi. Er vi kommet frem til evner som så å si danner menneskets kjerne, oppdager vi hvorledes nettopp disse sentrale evner kan være utviklet i mote og samvirke med bestemte andre mennesker. Ja, ofte er det slik at et bestemt annet menneske i like liten grad kan tenkes bort fra menneskets livslop som leveren eller nyrene kan tenkes bort fra kroppens helhet. Billedlig talt virker da det ene menneske som et "organ" i det annet menneskes livslop. Slik her med C. L. Schleich. Hvor gjerne ville han ikke blitt poet? Eller komponist? Eller sanger? Eller romanforfatter? Hele hans barndom er som gjennomsstrømmet av en poetisk eventyrverden enten det nu er på havnen i Stettin i alle de utenlandske båtene i prat med sjofolkene eller i skogene som "den siste mohikaner", torturert og bundet til et tre, glemt av de andre guttene, alene i nattens morke, - eller i kjellerhvelvingen sammen med de store guttene som utfører forbudte, hemmelige og farlige kjemiek eksperimenter. Og vers og musikkstykker og sanger strømmer frem i ham så å si uten at han vet hvorledes det kommer. Men faren holdt ham hele tiden samlet: "Skal du virkelig bli dikter, Carl?" "Skal du virkelig bli komponist, Carl?" og faren ser bekymret og fortvilet på Carl. "Nei da, kjære far, du kan skjonne det blir medisinen." Og det ble medisinen. Men Carl ville ikke så gjerne ta eksamen på universitetet. Det kommer da an på å kunne noe og ikke på å bli spurt av noen professorer. "Jo, Carl, du må ta eksamen, ellers blir det ikke skikkelig grundig." Og så satte faren seg som vokter og hjalp til med å gjennomføre studiene systematisk. Men man kan ikke si at dette var utvendig tvang. Det avgjørende er at Carl gjerne ville det selv. Det er noe av det beste i ham som her oves opp og kommer til syne. Medisinen skulle dog være noe av det viktigste i hans livsverk. Som barn likte han særlig godt å leke doktor. Med bestemors store hornbriller på nesen og en lang kittel knappet bak frem (det er jo et avgjørende kjennetegn på en lege at noe er knappet bak frem), inviterte han alle barn i nabolaget til å bli operert. Forst laget de alle slags byller og utvekster med lakk og stearin. Jamrende og engstelige kom de til doktoren. Men han beroliget dem alltid med ordene: "Vær ganske rolig. Hos meg foregår alle operasjoner uten smerte." I denne barnelek ser vi i et halvdrommende fantasiliv den store livsgjerning for den er virkelig gjort.

Når man over seg i å oppfatte et menneskes livslop som den helhet det er, blir alle små ting og hendelser viktige. Men de blir det ved sin funksjon i helheten. Liksom en liten farveklatt i et maleri mister sin funksjon i maleriet hvis man kun betrakter den isolert, gjelder det for hvert øyeblikk i livet, for hver livssituasjon å se den innføy i hele livsbilledet. Det er noe man må ove seg i.

"To helt store mennesker motte jeg i mitt liv," sier C. L. Schleich. "Den ene var min beste venn og het August Strindberg, den andre var min far." Med disse få ord har Schleich karakterisert noe av grunnkjernen

i hele sitt livsmonster. Mens faren ble "organ" for ham til utvikling av det rettlinjete stringente, det metodiske konsekvente, fikk han i August Strindberg en som kunne følge ham og vise nye veier ut til de store verdensvidder og til de hemmelighetsfulle dyp i mennesketilværet. I begge tilfelle er det noe som hører til det innerste, mest individuelle i C. L. Schleich. Men det kommer i livslopet til utfoldelse i motsetning og samvirke med faren og med Strindberg.

Allerede i 1. klasse på skolen treffer Carl Ludwig to lærere som hver for seg i uttrykt form så å si er mindre utgaver av disse to strømninger i hans liv.

Det er den jernhårde, lille, mørke, tobakkosende Stahr. Med sin lange stokk slår han ned i mellomrommene mellom radene ved 1. klassingenes oppstilling, for å vende dem til å stå "helt rett". Den som uvilkaarlig strekker armen ut eller flytter seg litt ut av rekken, får med en gang et hårdt slag med stokken. "Rett! ! ! " Dette var den ene. De lærte ikke noe annet av ham. Det var et enkelt inntrykk, men det satt.

Men så kommer den andre læreren inn døren. Det er musikeren Carl Love med fiolinen under armen, buen i hånden og en liten floyelskappe på hodet. Og i samme øyeblikket er poesien og sangen, eventyret og gleden kommet inn. Nu varer det ikke mange dager, for Carl Ludwig selv begynner å synge, komponere og dikte vers.

Er det Carl Love som lærte ham det? Ja, men like viktig er det at det var Carl Ludwig som lærte det. Et menneskelig møle. Der skjer noe. Det er et lite stykke av C. L. Schleichs liv. Det er noe som vekkes og vokser. Det er noe som utfolder seg, som uten dette kanskje hadde blitt liggende skjult. Men lærte han da ikke pensum? Lærte han da ikke det som stod i den tids normalplan?

Selvfølgelig skal man ikke forakte hverken pensum eller normalplan. Hukommelsen kan jo være så som så både hos lærere og elever, og det kan være nyttig å skrive litt opp av det man "bor lære.". Og naturligvis bør man lære mest mulig av alt som fins i hele verden. Men hva hjelper det, hvis det ikke er et menneske som lærer det? Sansen for menneskelivet som en helhet er i vår tid i den grad svakt utviklet, at man uvilkaarlig havner i utvendige og overfladiske betraktninger når det gjelder pensum og pedagogisk metode, hvis man ikke bevisst over seg opp i å vekke sansen for det menneskelige som finner sted, som skjer, i hver eneste time, ved hver eneste ting man "lærer". Det har alt sammen en bestemt funksjon i menneskelivets helhet. Det avgjørende er derfor ikke bare saksinnholdet i "pensum", men fremfor alt hvorledes man lærer det, hva som skjer med en som menneske idet man lærer det.

I hver eneste livssituasjon er det en bestemt individualitet som er på vei. I et øyeblikk trer individualiteten klart og sterkt frem, den er helt til stede. I et annet øyeblikk er den liksom hengitt til hele verden i en mer drommende tilstand. Som utånding og innånding er like nødvendige i åndedrettet, slik trenger mennesket i sitt livslop å pendle fra dette å være helt samlet i full individuell innsats til dette å kunne vide seg ut til de store horisonter. En ubestemmelig mellomtilstand som hverken er en konsentrert, individuell innsats eller en hengivenhet til verden, gir det dårligste grunnlag for menneskelig vekst og utfoldelse. Man må puste godt både ut og inn.

Mens de fleste mennesker har et mer eller mindre diffust, utvisket pendelslag, finner vi hos de store foregangsskikkelser markerte utslag i begge retninger. Her er spennvidde og konsentrasjon. Her er derfor også vekst og utvikling.

Allerede i småbarnsalderen finner vi hos C. L. Schleich to situasjonsbilleder som markerer hvem det er som her er i ferd med å utfolde sitt livslop.

Da han i 1864 var 5 år gammel, fant der sted en naturforskerkongress i Stettin, hvor Darwin, Häckel, Virchow og andre forskere hadde et mektig oppgjør. Den bekjente lege dr. Graefe var i lopet av kongressen gjest hos C. L. Schleichs far. Den 5-årige Carl Ludwig lå i disse dager hjemme i sengen, bevisstløs i en sterk hjernehinnebetennelse. Han var så dårlig at de voksne hadde oppgitt håpet at han skulle overleve. Gjesten, dr. Graefe, satte seg ved sengekanten, rystet medlidende på hodet og strok den lille over pannen. Da reiser plutselig den lille seg, griper den fremmede gjesten i det store, sorte skjegget, stirrer fast og bestemt på ham og sier: "Hvem er du for en? " Carl Ludwig var med ett kommet over krisen og var lys våken til stede. Og dr. Graefe roper til faren: "Han er reddet! ! " Her merker vi at det er en som melder sin ankomst. For hvem kan spørre slik, hvis man ikke selv er noe? Hvem kan stige frem av bevisstloshetens tåketilstand på en slik markert måte uten å ha noe å fare med selv?

I grunnen skulle alle voksne, både foreldre og lærere alltid være klar over at de når som helst kan gripes på fersk gjerning av barnene med et slikt spørsmål: "Hvem er egentlig du for en? " Det behøver ikke engang å bli uttalt. Et blick kan ofte være nok. Det er i slike stunder hvor man merker barnet som menneske plutselig er mer konsentrert til stede enn ellers.

Det motsatte pendelslag er like viktig å være oppmerksom på.

Carl Ludwig gikk i en slags barnehage. En dag var han plutselig forsvunnet. Stor bestyrtelse alle steder. De

voksne kan ikke finne ham. Foreldrene er fortvilet. Den neste dag er han der igjen. "Men hvor har du vært?" "Her naturligvis". Nei, der hadde han ikke vært. Gåten ble aldri oppklart. De voksne fant ikke ut hvor han hadde vært. Og han selv forsøkte senere forgjeves å huske hvor han hadde vært. Han hadde virkelig vært "fullstendig borte" i 24 timer. Men hvor ofte er ikke barnene, og de voksne også for den saks skyld, "borte" både en og mange timer, selv om kroppene deres er "til stede"?

Og selvfølgelig må man få lov til å være "borte" både en og mange ganger. Men det er svært viktig at man kommer tilbake igjen, og det er svært viktig hvorledes man kommer tilbake igjen. Har man kanskje brakt noen skjulte skatter med seg fra eskapaden? Eller kommer man like tomhendt tilbake som da man forsvant?

Dette pendelslag fra den konsentrerte innsats i øyeblikkets situasjon til utflukten hvor man forsvinner inn i nye verdener, og så tilbake igjen til den konsentrerte innsats, er en grunnlovsmessighet i menneskesjelens liv og vekst, og den er derfor et grunnelement som all undervisning og oppdragelse må leve i. Jeg sier "må", for pendelslagene kommer under enhver omstendighet. Spørsmålet for den voksne er i hvilken grad han kan gjennomskue dette og bruke det bevisst, slik at pendelslagene får et harmonisk forløp som mest mulig kan være gunnlig for den menneskelige utvikling.

Har man for eksempel gjennomført en sterk konsentrasjon i regning eller grammatikk, oppstår der gradvis en tendens til eller lengsel etter fantasiflukt. Og det er bare av det gode, hvis læreren makter å bruke det. Så kan man desto intensere begi seg ut på eventyr i historiens farverige dramatik eller ut i geografisens fjerne vidder, - hvor klasserommet forsvinner og man en stund kan være langt, langt borte. Men så bor man igjen komme tilbake. Den farverige, umiddelbare fantasiopplevelsen føres over til beskrivende karakteristik. Hvorledes var Alkibiades egentlig? Hvorledes var Aleksander? Straks er man mer reflektert innstillet, mer samlet i seg selv en i den umiddelbare hendelse. I neste skritt kan så sammenhengen og oversikten fremheves i tydelige formuleringer som for eksempel skrives opp. Men ikke for meget og for lenge. Så gjelder det å kunne begi seg ut til nye opplevelser.

En slik pendling kan finne sted i en enkelt time, eller fra en dag til neste, eller i en hel periode til neste periode. Og der er mange strømninger som bolger og krysser hverandre og virker sammen. Hver situasjon er et stykke liv hvor noe nytt foregår. Og selvfølgelig er det noe bestemt man sanser og opplever og forstår og strever med og lærer. "Pensum" blir alt dette først når det i en abstrakt beskrivelse er losrevet fra det menneskelige som skjer i den prosess som finner sted mens man lærer og lever.

I hver syvdagers uke har vi som regelen tendens til å leve i et slikt rytmisk pendelslag. Hvem har ikke merket tendensen til å begi seg ut på viddene enten det nu er i det ytre eller i det indre når man kommer til fredagen og går inn i weekenden? Men så gjelder det å komme tilbake igjen. Mandagen kan derfor, hvis utflukten har vært "sterk", være noe tung eller bitter, hvor man kanskje henger litt igjen der ute og ikke riktig med en gang får tak. Men på tirsdagen er man forhåpentligvis helt på topp, konsentrert til egen, kraftfull innsats. Det utvider og forbedrer seg på onsdagen og torsdagen, og så nærmer man seg neste eskapade. Kommer man på skjeve overfor seg selv og sine medmennesker og sitt arbeid, blir disse pendelslag lett karikerte, faseforskjovet, disharmoniske, preget av surrogater, - men de forsvinner ikke. Når man oppdager lovmessigheten og den indre sammenheng, kan man omsider begynne å overta styringen. Det avgjørende er jo hva man foretar seg og hvorledes man gjør det idet pendelslagene går i den ene eller annen retning. Der er mange måter å begi seg ut på de store vidder, og der er like mange måter å samle seg igjen til den konsentrerte innsats.

I ethvert menneskes liv vil man kunne finne viktige knutepunkter. Der kan være et hovedknutepunkt et sted midt i livet, og der kan være flere biknutepunkter. Ved hvert slikt knutepunkt er der både særlige faremomenter for nederlag og ulykker, men også særlige muligheter for kraftige rykk fremover i den menneskelige utvikling.

I C. L. Schleichs liv er der flere slike knutepunkter. La oss betrakte et av de første. Han er 7 år gammel.

Han har mott læreren Carl Lowe som har fått fantasiens eventyrvinger til å utfolde seg. Gutten begynner med en gang å "dikte". Det er både vers og fortellinger. Det er hele dramaer og tragedier. Noe stort publikum hadde han ennå ikke. Men der var en kamerat som villig horte på og nod Carl Ludwigs poetiske produkter. Og den jevnaldrige kamerats mor, en vaskekone i nabohuset, var like betatt av diktingene. Hver gang Carl Ludwig kommer med sine dikt og fortellinger, stopper hun å vaske og er lutter ore. Nu har Carl Ludwig og kameraten en ny "tragedie" parat. De har lovet henne at hun skal få høre den. Da skjer noe forferdelig. Koleraepidemien bryter ut (1866) og herjer byen. Faren forbyr Carl Ludwig på det strengeste å gå ut. Da får vaskekonen kolera og dor. Liket ligger i nabohuset. Nu må Carl Ludwig ut til tross for forbudet. Han finner kameraten, og de går til den avdøde. De har jo lovet henne at de skal lese "tragedien" for henne. Ved siden av liket setter de to guttene seg. Hoytidelig sier de frem "tragedien" for den avdøde. Da går doren opp. Med flagrende hår (han hadde en stor lovelmanke) kommer Carl Ludwigs far styrrende inn. Uten et ord griper han Carl Ludwig i nakken og farer av sted med ham, ned trappen ut på gaten opp trappen og inn. Han kler av Carl

Ludwig, moren holder, og faren lar stokken suse ned over gutten med en grusomhet som var helt overraskende, da Carl Ludwig ellers aldri fikk juling hverken for eller siden. Det var altså straffen for en så edel handling som å holde sitt lofte overfor en avdod og å utføre handlingen så vakkert. Skulle han ikke heller ha fått ros og belønning? Men faren hadde forbudt ham på det strengeste å gå ut p. g. a. koleraen. Det var jo livsfarlig å være uforsiktig i de dagene. For så vidt hadde altså faren "rett". Moren holdt, men formidlet og sa medlidende: "Men nu er det vel nok.."

I denne livssituasjon ser vi C. L. Schleichs egenart sammentrengt i et dramatisk bilde. Det storslagne menneskelige alvor, fantasiens suverene flukt og kraft, Og så den strenge far som kaller ham til "orden". Det er et livsknutepunkt. Fra den dag av er livet anderledes for ham. For dette punkt er tåkeheimen. Etter dette knutepunkt er der dagklar våkenhet, - forteller C. L. Schleich selv. Gangen gjennom knutepunktet har altså vært en bevissthetsvekkende prosess: "Fra dette øyeblikk av forlop mitt liv så bevisst, at jeg ville kunne skildre begivenhetene dag for dag."

Folk undret seg mange ganger over hvor forbausende godt C. L. Schleich husket alt som skjedde. - Hva er det som gjør at hukommelsen kan være så god? Uten en skikkelig hjerne ingen hukommelse. Uten klar oppmerksomhet heller ingen klare inntrykk og ingen klare erindringer. Men dette er ikke alt. Det er i høyden et visst grunnlag. Jo mer alle opplevelser er gjennomtrengt av menneskelig varme, jo mer man helt forbinder seg med det som skjer, jo mer man i sitt innerste feler sin egen identitet med livslopets situasjoner, jo mer virker det slik at hukommelsen blir bedre enn den ellers ville ha vært. Jo mer takknemlighet overfor alt, jo mer tar man det virkelig inn i seg. Jo mer det er et ledd i en utvikling med et lysende håp som ledestjerne, jo mer får alt som skjer, en indre mening. Håp og takknemlighet alene skaper ikke god hukommelse, men de høyner og forsterker de hukommelsesmuligheter som fins. De er hukommelsens "tjenere", sier Schleich. Der hvor håpets stjerne lyser og takknemlighetens gave virker, blir alt som skjer, forgylt:

"Zwei Diener hat das Gedächtnis:
Die Hoffnung und die Dankbarkeit,
Ihr Stern und ihr Vermächtnis
Vergolden alle Zeit."

Og foruten disse to tjenere kan vi nevne en tredje som er like viktig; Evnen til å gripe opplevelsen i et anskuelig og levende bilde. For i billedet kan helheten leve i detaljene og detaljen i helheten. Og med denne kraft får man etterhvert tak i menneskelivet som et stort bevegelig bilde med en uendelighet av situasjonsbilleder som virker sammen i en levende helhet.

Overfor de betydelige foregangsskikkelser kan man særlig godt ove seg opp til å få øye på og til å forsterke sansen for menneskelivet som en virkelig helhet. Men det samme gjelder for hvert eneste enkelt menneske selv om pendelslagene ikke er så store og selv om de rykk som finner sted, ved hvert livsknutepunkt, ikke forer så langt fremover i den menneskelige utvikling.

Försteutgave:

Mennesket, Bergen, 1964/1

www.joergensmit.org er webbadressen til material av og om Jørgen Smit.
Biografisk material, utgivelser, foredrag, arbeidsplasser o.s.v. utgitt av Rembert Biemond